

До разової спеціалізованої Вченої ради
ДФ 41.884.081 Одеського державного
університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента кандидата юридичних наук, доцента Дришлюка
Володимира Ігоровича на дисертацію Гаманюк Любові Олександрівни
«Інститут юридичного обов’язку громадянина: механізм формування
та реалізації» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У сучасному суспільстві, що перебуває в умовах глобальних трансформацій, реформування правової системи України вимагає ґрунтовного переосмислення не лише прав, а й обов’язків громадян як ключового елементу правового статусу особи. На тлі зростання ролі правової культури, правосвідомості та громадянської відповідальності, інститут юридичного обов’язку громадянина набуває особливого значення як фундаментальний механізм забезпечення правопорядку, реалізації державної політики та сталого розвитку демократичної правової держави. Разом із цим, у юридичній науці спостерігається недостатня визначеність у розумінні сутності, структури, видів та функцій юридичних обов’язків. Більшість досліджень зосереджуються переважно на правах людини, у той час як механізми формування та реалізації юридичного обов’язку громадянина залишаються фрагментарно розкритими, що ускладнює практичне застосування норм права та ефективну взаємодію громадян з державою.

Особливої актуальності тема набуває в умовах воєнного стану, реформування сектору безпеки та оборони, децентралізації влади, модернізації адміністративного, податкового, екологічного та трудового законодавства. Саме в цей період постає гостра потреба в оновленні підходів до розуміння юридичних

обов'язків громадян як цілісного правового інституту, здатного забезпечити баланс між свободою особи та інтересами держави і суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ у контексті теми «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0123U103538), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ – «Забезпечення прав і свобод особи в умовах транзитивного суспільства: сучасний вимір» на 2023-2026 рр. державний реєстраційний номер 0123U103760.

Дослідження Любові Гаманюк «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації» спрямоване на виконання зазначених тем. Це свідчить про високий науковий рівень роботи та збільшує можливості практичної апробації її результатів.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 28 жовтня 2021 року (протокол № 3).

Мета дисертаційної роботи полягає у виявленні закономірностей та особливостей механізму формування та реалізації юридичного обов'язку громадянина в сучасних умовах. ***Завдання дослідження*** відзначаються чіткістю та логічною послідовністю, що забезпечує можливість всебічного, системного й вичерпного розкриття проблематики дисертаційної роботи та охоплюють важливість: розкриття сучасного стану дослідження інституту юридичного обов'язку; систематизації підстав та підходів класифікації юридичних обов'язків; характеристики генезису формування інституту юридичного обов'язку; визначення способів формування юридичних обов'язків громадянина; здійснення порівняльно-правового аналізу юридичних обов'язків громадян у законодавстві зарубіжних держав; з'ясування основи правового регулювання та практики реалізації військового обов'язку громадян України; визначення ролі, значення та особливостей юридичних обов'язків у сфері освіти та виховання; здійснення

порівняльно-правовий аналіз екологічних обов'язків громадян; з'ясування суті та значення юридичного обов'язку громадян щодо сплати податків; визначення факторів удосконалення механізму реалізації юридичних обов'язків.

Об'єкт та предмет дослідження кореспондують меті наукової розвідки та відповідають усталеним вимогам, що пред'являються до робіт такого формату. Визначення об'єкта і предмета дослідження обумовлено недостатньою розробленістю даної проблематики в українському правознавстві, потребою у формуванні цілісного уявлення про юридичний обов'язок як окремий правовий інститут, а також нагальною потребою в розробці науково обґрунтованих підходів до підвищення ефективності правового регулювання відповідної сфери.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність та обґрунтованість сформульованих положень забезпечуються коректним застосуванням авторкою належної методологічної основи дисертаційного дослідження, що складається з комплексного підходу, який включає застосування загальних, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних юридичних методів для вивчення інституту юридичного обов'язку громадянина в національній правовій доктрині, міжнародному праві, зарубіжному законодавстві, а також у національному законодавстві та юридичній практиці. Важливим аспектом є опрацювання значного масиву джерел, які охоплюють праці як загальнотеоретичної юриспруденції так і галузевих юридичних наук. Вагомим елементом обґрунтованості виступає представлений в роботі аналіз нормативного закріплення юридичного обов'язку у законодавстві зарубіжних держав.

Авторкою залучено 254 джерела, серед яких сучасні публікації, дисертаційні дослідження. При цьому джерела є актуальними, більшість з них – за останні 5-10 років, що відповідає вимогам до наукової новизни та сучасного бачення проблеми. Усі джерела правильно оформлені згідно з вимогами академічної доброчесності, чітко розмежовано власні висновки дисертантки та позиції інших авторів, що забезпечує достовірність використаної інформації та підтверджує самостійний характер наукової роботи. Отже, джерельна база

дисертації є репрезентативною, актуальною та науково обґрунтованою, що сприяє достовірності отриманих результатів і повноті їх висвітлення.

Нормативно-правова база дисертаційного дослідження включає Конституцію та закони України, міжнародні правові акти, законодавство інших держав, а також матеріали законопроектів.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження включає дані соціологічних і статистичних досліджень, здійснених провідними аналітичними центрами України, матеріали засобів масової інформації, інтернет-ресурси та довідкові видання. Теоретичні висновки дослідження ґрунтуються на аналізі нормативно-правових матеріалів різних галузей права: конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного, екологічного, податкового права та інших.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим що, дисертація стала першим загальнотеоретичним дослідженням реалізації юридичних обов'язків громадян в сучасних умовах. За підсумками рецензованого дисертаційного дослідження дисертанткою було сформульовано ряд наукових положень, які характеризуються оригінальністю та становлять внесок авторки в науку. Так, у дисертаційному дослідженні механізм формування та реалізації юридичних обов'язків представлено через призму соціально-історичних факторів та визначено фактори впливу на ефективність механізму реалізації юридичних обов'язків. До факторів впливу на ефективність механізму реалізації юридичних обов'язків авторкою віднесено: якісне нормативне правове регулювання та ефективне законодавство; рівень правосвідомості та правової культури особи; моральні-психологічні настанови індивіда; дієвість національної системи правового та патріотичного виховання; правова освіта та правова самоосвіта; правове інформування особистості і популяризація правових знань серед населення. Крім того, запропоновано підхід до класифікації юридичних обов'язків через теорію поколінь прав і свобод людини, відповідно до їхнього історичного розвитку: перше покоління обов'язків людини та громадянина (друга половина XVIII – початок XX ст.), включає обов'язки зумовлені переважно публічними інтересами; друге покоління обов'язків людини і громадянина (друга

половина XX ст.), характеризується появою обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, з збереженням пріоритету обов'язків перед державою; третє покоління обов'язків людини і громадянина (кінець XX ст. до сьогодення) відрізняється формалізацією нових обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, та їх пріоритетом. Зазначена класифікація дозволяє більш глибоко осягнути сутнісний вимір інституту юридичного обов'язку.

Також з позитивної сторони слід відзначити запропоновану авторську дефініцію «юридичний обов'язок», під яким розуміється одна із форм правового впливу, що спрямована на забезпечення виконання норм права через встановлення певних приписів, які є обов'язковими для дотримання та орієнтовані на свідоме виконання.

Також слід відмітити, що дисертанткою акцентовано увагу на дослідження юридичних обов'язків у ключових сферах суспільного життя (військовий обов'язок, обов'язок у сфері освіти та виховання, екологічні обов'язки, обов'язок громадян щодо сплати податків) адже безпека є запорукою існування як окремої людини так і держави в цілому, освіта та виховання виступають орієнтирами майбутнього, економічна стабільність є визначальним показником добробуту держави.

Повнота оприлюднення основних положень дисертації в публікаціях та особистий внесок авторка в отримання наукових результатів. Основні положення і висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, опубліковано у 11 наукових працях, з яких 5 – статті у вітчизняних фахових виданнях з права, 6 – тези доповідей на міжнародних і національних науково-практичних конференціях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були представлені та обговорені на наукових заходах.

Наукове та практичне значення отриманих результатів, представлених у роботі. Цінність отриманих у дослідженні результатів полягає у можливості їх застосування в таких сферах:

науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення методологічних, теоретичних, практичних питань інституту юридичного обов’язку, основ правового статусу особи;

правотворчій сфері – для удосконалення правових механізмів формування юридичних обов’язків з урахуванням актуальних потреб суспільства;

правозастосовній діяльності – для удосконалення практики реалізації юридичних обов’язків людини і громадянина;

викладацькій діяльності – під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Екологічне право», «Податкове право», «Військове право».

Оцінка змісту, структури дисертації, мови та стилю викладання.

Структура дисертаційної роботи є логічно вибудованою та відображає взаємозв’язок між метою, завданнями, об’єктом і предметом дослідження. Дисертація включає в себе вступну частину, три розділи, які об’єднують десять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний науковий рівень дисертаційної роботи дає підстави для позитивної оцінки її змісту та визнання як завершеної наукової праці, в якій авторка успішно досягла поставленої мети. Дисертація оформлена відповідно до чинних нормативних вимог та стандартів, що регламентують підготовку наукових праць такого рівня. Текст дисертації викладено державною мовою з дотриманням академічного стилю, не містить технічних помилок. Загалом, ключові положення, висновки та пропозиції, представлені в роботі, демонструють послідовність, належну аргументацію та завершеність.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Визнаючи системність, цілісність і новизну дослідження Любові Гаманюк, варто звернути увагу на певні дискусійні моменти, які стосуються подальшого вивчення досліджуваної проблеми:

1. Юридичний обов’язок тісно корелює із юридичною відповідальністю, котра проявляється як форма санкції за його недотримання. Однак це питання в розглянутому контексті здебільшого торкається лише поверхнево. В рамках

наукової роботи доцільно було б, на наш погляд, детальніше зосередити увагу на цьому взаємозв'язку, деталізуючи його структуру та характер взаємних впливів. Варто також провести глибокий аналіз ефективності існуючих механізмів притягнення до відповідальності за невиконання окремих обов'язків, особливо тих, що стосуються специфічних сфер, таких як військова або екологічна галузь.

2. У третьому розділі дисертаційного дослідження авторка характеризує процес виховання дитини як складну систему освітньо-виховних заходів, які спрямовані на розвиток всебічно та гармонійно сформованої особистості та особливо наголошує, що на батьків покладається відповідальність не лише задовольняти базові життєві потреби дітей, а й приділяти їм належну увагу, забезпечувати моральну підтримку у вирішенні життєвих задач, розвивати в них впевненість у собі та стимулювати активну участь у житті суспільства. Хотілося б отримати більш детальну відповідь про те, наскільки ускладненим є належне виконання батьківських обов'язків у складних умовах воєнного стану і які дії необхідно вчинити для адаптації до таких викликів.

Слід зазначити, що висловлені зауваження та питання суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, а є запрошенням до дискусії та подальшого опрацювання важливої і цікавої як в академічному, так і практичному плані темі. Вважаємо, що наукові положення дисертації висвітлені та обґрунтовані повною мірою, структурні елементи наукової новизни дисертаційного дослідження ґрунтовно та всебічно розкривають тематику дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про дотримання авторкою академічної доброчесності. Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей автором здійснено та надано достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності. Сформовані у дисертації положення та висновки обґрунтовані авторкою на основі власних досліджень.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Виходячи із наведеного слід зазначити, що дисертаційне дослідження за своєю актуальністю, новизною та вирішенням проблем дослідження, теоретичним рівнем та практичною корисністю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів, повністю відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від № 341 від 21 березня 2022 року, № 502 від 19 травня 2023 року, № 507 від 03 травня 2024 року), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 року), а її авторка – Любов Гаманюк, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ**

Володимир ДРИШЛЮК